תנ״ך · ראשונים · רד״ק · נביאים

רד"ק על מלאכי

רבנו דוד קמחי [הרד"ק]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רד"ק על מלאכי

רבנו דוד קמחי [הרד"ק]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רדק-על-מלאכי/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פסוק א 4
פסוק ב 4
פסוק ג 4
פסוק ד 4
פסוק ה 5
פסוק ו 5
פסוק ז 5
פסוק ח 5
פסוק ט 6
פסוק י 6
פסוק יא 6
פסוק יב 7
פסוק יג 7
פסוק יד 7
פרק ב 8
פסוק א 8
פסוק ב 8
פסוק ג 8
פסוק ד 9
פסוק ה 9
פסוק ו 9
פסוק ז 9
פסוק ח 9
פסוק ט 10
פסוק י 10
פסוק יא 10
פסוק יב 11
פסוק יג 11
פסוק יד 11
פסוק טו 12
פסוק טז 12
פסוק יז 12
פרק ג 13
פסוק א 13
פסוק ב 13
פסוק ג 13
פסוק ד 14
פסוק ה 14
פסוק ו 14
פסוק ז 14
פסוק ח 14
פסוק ט 15
פסוק י 15
פסוק יא 15
פסוק יב 15
פסוק יג 15
פסוק יד 15
פסוק טו 15
פסוק טז 15
פסוק יז 16
פסוק יח 16
פסוק יט 16
פסוק כ 16
פסוק כא 17
פסוק כב 17
פסוק כג 17
פסוק כד 17

פרק א

פסוק א

משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי. חגי זכריה ומלאכי הם שנבאו בבית שני ובחגי וזכריה נכתב זמן נבואתם ובמלאכי לא נכתב ואפשר שהיה האחרון שבהם וכן יראה כי לא נזכר בדבריו בנין הבית כמו שנזכרו חגי וזכריה כמו שכתוב והתנביאו חגי וזכריה בר עדוא נביאיא ואמר יושבי יהודאי בנין ומצלחין בנבואת חגי נביאיה וזכריה בר עדוא ורז"ל אמרו מלאכי זה עזרא ולא מצאנו בשום מקום שקראו נביא אלא עזרא הסופר:

אל ישראל. פי' להוכיחם על מעשיהם כי הדור העולה מבבל היו רובם מחזיקים במעשים שאינם טובים שהיו נושאים נשים נכריות כמו שהוכיחם עזרא בזה וכן מלאכי הוכיחם בזה כמו שאמר ובעל בת אל נכר וכן בחלול שבתות לא היו נזהרים ובדברים אחרים כמו שכתוב בספר עזרא:

פסוק ב

אהבתי אתכם, ואמרתם במה אהבתנו. פי' ואם תאמרו במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב אחים היו בני יצחק אוהבי ובחרתי ביעקב ובזרעו אחריו אף על פי שהם מכעיסים אותי ונתתי לזרע יעקב הארץ אשר נשבעתי לאברהם וליצחק:

פסוק ג

ואת עשו שנאתי. לפי מעשיו ומעשה זרעו אחריו ולא רציתי שיחלקו עם אחיו יעקב בארץ כנען ונתתי לו ירושה הר שעיר ולזרעו אחריו וכשהרבו להרע לישראל ושמחו בחרבנם ובגלותם שנאתים:

ואשים את הריו שממה. לפי שנקראת ארצו הר שעיר אמר הריו ואף על פי שארצכם היתה שממה גם כן אתם שבתם אליה והנכם יושבים בה אבל הם לא ישובו לארצם לעולם כי לעולם תהיה שממה ולתנות מדבר הנה תראו כי אהבתי זרע יעקב ושנאתי זרע עשו:

לתנות מדבר. שישכנו בארצם תנים ובנות יענה כמו במדבר:

פסוק ד

כי תאמר אדום רששנו. ואם תאמר עדת אדום רששנו אף על פי שאנו רשים ודלים וארצנו חרבה עוד נשוב ונבנה חרבות כמו שעשו ישראל:

כה אמר ה' צבאות המה יבנו ואני אהרוס. אם יבנו אני אהרוס:

וקראו להם גבול רשעה. כלומר לארצם יקראו כל העולם גבול רשעה כי ברשעת יושביה היא חרבה לעולם כי גדלה רשעתם לפני השם שבגדו באחיהם בני יעקב והאל יתברך

צוה לישראל לא תתעב אדומי כי אחיך הוא והם הרעו להם בכל אשר יכלו ושמחו בחרבנם ובגלותם כמו שנאמר בנבואת עובדיה לפיכך זעם ה' אותם עד עולם:
וי"ו ונשוב כוי"ו וישא אברהם את עיניו והדומים להם ויונתן פירשה עם תוספת שהוסיף ארי יימרון אדומאי אתמסכיננא כען עתרנא נתוב ונבני חרבתא:

פסוק ה

ועיניכם תראינה. פי' תראינה בחורבנה:
ואתם תאמרו יגדל ה'. פי' ואתם אז תאמרו מעל לגבול ישראל יגדל ה' כלומר תתנו שבח וגדולה שאתם בגבולכם יושבים וגבולם חרב וגבולכם יקרא גבול ישראל וגבולם גבול רשעה:

פסוק ו

בן יכבד אב ועבד אדוניו. פירוש יירא את אדוניו כמו שאמר איה מוראי ובאמרו בן יכבד אב ועבד אדניו זהו מדרך השכל המפורסם שראוי לבן לכבד את אביו והעבד מוכרח לירא את אדוניו:
לכם הכהנים בוזי שמי. הפך כבוד הבן לאב הוכיח תחלה לכהנים שהיה להם להוכיח ולהורות כמו שאמר ובאת אל הכהנים הלוים ולא די שאין אתם מוכיחים אלא שאתם סומכים ידי הרעים שמביאים קרבן נבזה:
ואמרתם במה בזינו את שמך. והתשובה באמרם שלחן ה' נבזה הוא אלא שהקדים לזכור הגיאול שעושים והוא שאומר מגישים וגו':

פסוק ז

מגישים, לחם מגואל. קרבן כמו את לחם אלהיך לחם אלהיך לחם אשה קרבני לחמי מגואל מתועב ומטונף והוא הפסח והעור והחולה:
ואמרתם במה גאלנוך. ואיך תאמרו במה גאלנוך אם תגאלו בדם מזבחי הרי אתם מגאלים אותי:
שלחן ה'. הוא המזבח וכן אמר ביחזקאל על המזבח זה השלחן אשר לפני ה':
נבזה הוא. שמקריבים שם הדם והחלבים שהם דברים נבזים ואינם משימים אל לבם למה צוה האל יתברך להקריב דם וחלבים:

פסוק ח

וכי תגישון. כשמביאים לכם שה עור לזבוח ולהקריבו אתם אומרים אין זה רע וטוב הוא להקריבו כי השלחן נבזה והקרבן אינו רע שיהיה נבזה ואתם מגישים אותו על מזבחי והיה עליכם לומר למביאים אותו זה רע הוא להקריבו כמו שכתוב בתורה עורת

או שבור וגו' לא תקריבו אלה לה' ואתם נושאים פני המביאים ומקבלים הפחות ותאמרו אין רע:

הקריבהו נא לפחתך. איך תוכלו לומר שאיננו רע להקריבו לפני ואם תקריבהו לפחתך בשר ודם הירצך באותה המנחה או הישא פניך בעבורה אם תבקש ממנו דבר אבל ישנאך בעבורה ויכעס עליך פחתך מן פחת יהודה וסגול הפ"א תחת פתח גדול והוא המושל והשלטון כתרגום שלטונך:

פסוק ט

ועתה. אם תשובו אליו ותחלו פניו בלב עדיין יחון אתכם וייטיב לכם ואמר ויחננו כי הנביא יש לו צרה בצרתם ועוד לכלול עצמו בכלל ישראל כמו שאמר משה רבינו ע"ה וסלחת לעוונינו ולחטאתינו ומהאל יתברך למד דבר זה שאמר לו עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי:

מידכם היתה זאת. זאת המארה שהיא לכם כמ"ש למטה וגם ארותיה מידכם היא זאת המארה שאתם עושים רע בעיני ה' לפיכך הוא שולח בכם מארה:

הישא מכם פנים. וכי סבורים אתם שישא פנים לאחד מכם שלא יוכיחכם על מעשיכם הרעים והוא לא ישא פנים ולא יקח שוחד וי"ת היתנסבון לכון אפין וכן אונקלוס תרגם אשר לא ישא פנים דלית קדמוהי מיסב אפין לא ראוי ליחס לו נשיאות פנים:

פסוק י

מי גם בכם. שאתם רעים מי יתן שיהיה בכם איש אחד שיתן אל לבו דבר הקרבנות הנבזים:

ויסגור דלתים. יסגור דלתי העזרה שלא יביא שם אדם קרבן כי טוב הוא שלא יביאו קרבן משיביאוהו נבזה:

ולא תאירו על מזבחי חנם. ולא תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה פירוש ובחנם תבערו אש על המזבח כי הקרבן שתקריבו עליו לא לרצון יהיה לכם ולא למביאים אותו זהו שאמר אין לי חפץ בכם כי מעשיכם רעים ומנחתכם אינה רצויה אפילו היתה טובה כל שכן שהיא רעה ואין לי חפץ ורצון לא במנחתכם ולא בכם:

פסוק יא

כי ממזרח שמש ועד מבואו. כל היישוב הוא ממזרח למערב ואיננו כן מצפון לדרום כי איננו מיושב כולו:

גדול שמי בגוים. כי אף על פי שעובדים לצבא השמים מודים בי שאני הסבה הראשונה אלא שעובדים אותם לפי דעתם שיהיו אמצעיים ביני ובינם ואמרו רז"ל דקרו ליה אלהא דאלהין:

ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי. אם הייתי מצוה אותם כמו שצויתי אתכם היו מקטירים ומגישים לשמי ועוד כי מנחה טהורה היו מגישים לא כמו שאתם עושים שאתם מגישים מנחה טמאה ונבזה או פירושו אף על פי שהם מקטירים ומגישים לעכו"ם דעתם לשמי:

פסוק יב

ואתם מחללים אותו. הפך הגוים שהם מכבדים ומגדלים שמי וכי יש חלול גדול מזה שתאמרו שלחן ה' מגואל הוא שפירושו נבזה הוא:

וניבו נבזה אכלו. ניבו דברו כמו ניב שפתים ר"ל דברו של הכהן המקריב מה הוא שאומר תמיד נבזה אכלו כלומר לחם המזבח ואכלו שהוא חלב ודם מגואל ונבזה הוא ויש מפרשים וניבו מענין תנובה וי"ת בסיר הוא ובסירן מתנתא מיניה:

פסוק יג

ואמרתם. עתה יוכיח ישראל המביאים הקרבן תאמרו בהביאכם השה לעזרה הנה מתלאה כלומר יאמר כל אחד לחבירו בהביאו הקרבן כמה אני יגע ולואה מזה השה שנשאתי על כתפי ר"ל שהוא שמן ובעל בשר:

והפחתם אותו. והפילו אותו על הקרקע דרך בזיון וכן תרגם יונתן ושניקתון יתיה כמו וינער ה' שתרגומו ושניק ה' ויש מפרשים אותו מענין מפח נפש שענינו דאבון נפש כלומר תכאיבו ותדאיבו נפש בעל השה כי גזלתם אותו כמו שאמר והבאתם גזול. ואדוני אבי ז"ל פירש והפחתם מענין נופח באש פחם כלומר הם אומרים כי יגעים הם ונלאים מטורח הקרבן שנשאו על כתפם לומר שהוא שמן ובעל בשר והוא בהפך כי כל כך הוא כחוש ודל בשר שאם תנפחו בו יפול לארץ ותרגם יונתן הנה מתלאה הא דאיתינא מליאותנא:

פסוק יד

וארור נוכל. חושב מחשבה רעה ועושה בערמה וכן מן הדגוש אשר נכלו לכם ויתנכלו אותו להמיתו וכן תרגום להרגו בערמה למקטליה בנכילו:

ויש בעדרו זכר. פי' זכר תמים וכן כצמר יהיו כצמר לבן דבר הלמד מענינו ורבים כמוהם:

ונודר וזובח משחת. זכר הנודר לפי שיש קרבן שהוא כשר לנדבה ואינו כשר לנדר כמו שרוע וקלוט לפיכך אמר ונודר כי אפילו לנדר מביאין קרבן משחת משחת ר"ל שיש בו מום ענין השחתה כמו כי משחתם בהם אלא שהוא שם וזה פעול:

כי מלך גדול אני. ואיך תבזו אותי:

ושמי נורא בגוים. ואתם שאהבתי אתכם מכל הגוים לא תיראו ממני:

פרק ב

פסוק א

ועתה. הכהנים לפי שהם מקבלים הקרבן המשחת מיד המביאים אותו והיה להם למנוע אותם ולהורותם כי אין זה הקרבן ראוי להקריב לפני כמו שמנעה אותו התורה:

פסוק ב

בכם. במקבלים ובמביאים:

את ברכותיכם. שברכתי אתכם אחר בנין הבית כמו שכתוב אמר אחר שאתם מבזים אותי בקרבנותיכם אהפוך לכם הברכה למארה:

וגם ארותיה. כלומר עד עתה ארותי הברכה שנתתי לכם מעת שהחלותם לבזותי בהבאת הקרבנות ועתה אוסיף עוד במארה אם לא תשמעו:

פסוק ג

הנני גוער לכם. ענין השחתה כמו גערת גוים לכם בעבורה:

וזריתי פרש. וזריתי מלעיל והוא מבנין הדגוש כמו מזרה ישראל פרש זבל הבהמות כמו ואת פרשה אמר תחילה פרש ואחר כך פירש ואמר פרש חגיכם והוא כמו כבשים ר"ל כי בהמות הקרבנות יקראו חגים וכן אסרו חג בעבותים חגים ינקופו חלב חגי ונקרא הקרבן חג לפי שרוב הקרבנות קרבים בחג ור"ל בזה הענין כמו שאתם מבזים אותי בקרבנות כן אבזה אתכם בהם כי הדבר הנבזה שבבהמות והוא הפרש אזרה אותו על פניכם:

על פניכם. כלומר אשים אתכם לבשת ולבזיון מפני הרעב שאשחית הזרע שתזרעו ואתם תשארו בחסרון לחם ותהיו לבשת בין הגוים אשר סביבותיכם כי ברעב יהיו לבשת כמו שאמר ושבעתם אותו ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים והרי אתם לבשת ולבזיון כאלו זריתי פרש על פניכם:

ונשא אתכם אליו. העון ישא אתכם אל הבזיון הזה מדה כנגד מדה אתם בזיתם אותי ותהיו נבזים ויונתן תרגם הא אנא נזיף לכון בעללת בר זרעא וגו':

פסוק ד

וידעתם, **להיות בריתי את לוי**. לפיכך אני מצוה אתכם כל כך לפי שארצה שתהיה בריתי עם שבט לוי שקיימתי:

פסוק ה

בריתי היתה אתו. עם ראש השבט לכהונה והוא אהרן קדוש ה' ופנחס אשר קנא לאלהיו ובפנחס נאמר הנני נותן לו את בריתי שלום ונאמר לו עוד והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם והחיים נתן לו כי מצאנו לו חיים יותר משלש מאות שנה אפילו למי שאמר כי פנחס אינו אליהו שהרי מצאנו אותו שהיה בפלגש בגבעה כמו שכתוב ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן עמד לפניו בימים ההם והיו לו משנותיו עד הזמן ההוא יותר משלש מאות שנה:

ואתנם לו מורא. החיים והשלום נתתי לו בעבור מורא שיראני:

ומפני שמי נחת הוא. שרשו חתת ופירושו נשבר ונדכה מפני שם ה' ויונתן תרגם ויהבית ליה אולפן אוריתי שלים וגו':

פסוק ו

תורת אמת היתה בפיהו. כמו שהיתה תורת ה' בפיו שהיה מורה אותה לרבים כן היתה בלבו זהו תורת אמת שלא היה אחד בפה ואחד בלב זהו ועולה לא נמצא בשפתיו:

בשלום ובמישור הלך אתי. בשלום שהיה דבק בי לעשות חפצי על דרך יעשה שלום לי ובמישור שהלך בדרכי בני אדם בדרך ישרה ובשניהם הוא אתי כי באלה חפצתי לעשות חסד ומשפט וצדקה בארץ:

ורבים השיב מעון. שהיה מורה התורה תמיד לכל ורבים שמעו לו והשיבם מעון:

פסוק ז

כי שפתי כהן ישמרו דעת. כי כן יאות לכל כהן שישמרו שפתיו דעת המצות והחקים להורותם בשפתיו לישראל כמו שאמר בתורה ולהורות את בני ישראל את כל החקים אשר דבר ה' אליהם ביד משה ונאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך יבקשו ישראל תורה מפיהו:

כי מלאך ה' צבאות הוא. כי הוא שליח האל יתברך להורות דברי האל לישראל ותרגם יונתן ארי משמש קדם ה' צבאות הוא:

פסוק ח

ואתם סרתם מן הדרך. מדרך הכהנים הראשונים:

הכשלתם רבים בתורה. הפך רבים השיב מעון:

ברית הלוי. ברית שהיתה אתו כמו שאמר:

פסוק ט

וגם אני. נבזים ושפלים לכל העמים כמו שאתם מבזים אותי כן נתתי אתכם נבזים שהעם שאתם נושאים להם פנים ולא תרצו להוכיחם כדי שיאהבו אתכם אתן אתכם בעיניהם נבזים ושפלים כמו שאומרים בני אדם סהדי שקרי אאגורייהו זילי כפי אשר אינכם שומרים את דרכי מדה כנגד מדה אתם בוזים אותי שאינכם שומרים דרכי ונתתי אתכם נבזים ושפלים:

ונושאים פנים בתורה. אתם נושאים פנים לגדולים בדבר התורה שאמרה לא תקריבו את אלה לה' וכשהם מביאים קרבן בעל מום תיראו מלהוכיחם ולומר להם קרבן זה פסול הוא:

פסוק י

הלא אב אחד לכולנו. עתה שב להוכיחם הנביא על עבירה אחרת שנשאו נשים נכריות כמו שכתוב בספר עזרא ואפי' מי שהיתה לו אשה מישראל היה נושא עליה אשה נכרית ואוהבה יותר מן הראשונה ועל זה אמר הלא אב אחד לכולנו כי כולנו בני יעקב כאיש כאשה וכולנו אחים אם כן מדוע נבגד איש באחיו ועוד אמר הלא אל אחד בראנו כלומר באל אחד אנו מאמינים שהוא בראנו לא כאלהי העמים שאתם נושאים נשים מהם לחלל ברית אבותינו כי ברית אבות הוא שלא לבגוד באשתו כי אברהם אבינו אע"פ שלא היו לו בנים משרה לא בגד בה שישא אשה אחרת עליה עד שהיא מרצונה אמרה לו בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וכן יצחק אבינו אע"פ שהיתה רבקה עקרה לא נשא אחרת עליה, וכן יעקב אבינו לא נשא מרצונו אשה על נשיו עד שהן נתנו לו רשות מדעתן:

פסוק יא

בגדה, ובירושלם. כלומר אפי' בירושלם שהוא מקום בית המקדש עשו התועבה הזאת:

קדש ה' אשר אהב. דבוק האיש והאשה הוא קדש לה' דכתיב ודבק באשתו, וצוה לישראל שיהיו קדושים והקדוש הוא שלא ישלחו עצמם אל כל אשה כמו שעושים הגוים, ובסוף העריות אמר קדושים תהיו, וישראל ג"כ נקראו קדש כמו שאמר קדש ישראל לה', והנה הם מחללים אותו הקדש שהיא בת ישראל ונושאים נכריות עליהן זהו ובעל בת אל נכר כלומר בת שעובדת עכו"ם הפך מה שאמר אל אחד בראנו, ורז"ל פירשו כי כל הבא על הגויה כאלו נתחתן לעכו"ם דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על העכו"ם:

פסוק יב

יכרת ה', **ער ועונה**. כלומר שלא ישאר בביתו חי שלא יהיה בביתו מי שיענה הקורא שם, וער הפך המת שהוא ישן כמו שאמר פן אישן המות ישנתי אז ינוח לי, וי"ת ער ועונה בר ובר בר, ורז"ל פירשו אם תלמיד חכם הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות כי גם מן הכהנים נשאו נשים נכריות כמו שכתוב בספר עזרא:

פסוק יג

וזאת שנית תעשו. שנית למה שזכר תחלה בזיון המזבח בבעל מום אמר עוד שנית תעשו למזבח שאתם גורמים כסות דמעה את מזבח ה' שבאות נשיכם הישראליות ובוכות עליו לפני על החמס שאתם עושים להן שאתם נושאים עליהן נשים נכריות והנכריות אהובות והישראליות שנואות והם באות לפני בבכי ואנקה ומכסות את המזבח דמעה:

מאין עוד פנות אל המנחה. דין הוא שלא אפנה עוד אל מנחותיכם שתקריבו על המזבח כי במזבח עשיתם קרבן בעל מום וגזול, ודמעת הנשים המעידים עליכם רעותיכם ואינו מן הדין שאפנה אל מנחותיכם:

ולקחת רצון מידכם. שיהיה לרצון לכם:

פסוק יד

ואמרתם. ואם תאמרו:

על מה. על דבר נשותינו לא יקבל מנחותינו, והתשובה:

על כי ה' העיד. הוא העיד בינך ובינה שאין אתה אוהב אותה ואין לבך עמה והוא עד עליך אשר אתה בגדת בה:

והיא חברתך. והיא היתה חברתך מקדם מימי נעורים, והנכון לפרש כי שני ענינים אמר היא חברתך אעפ"י שאיננה אשת נעוריך כל שכן כשהיא אשת נעוריך שיש לך לאהוב אותה יותר ולא למאסה כמו שאמר בישעיה ואשת נעורים כי תמאס, ואמר אחר כך ואשת בריתך כי כרתה ברית בינך ובינה כשלקחתה לאשה תהיה אשת נעורים או אינה אשת נעורים ואתה נושא עליה אשה אחרת נכרית זו היא בגידה גדולה כי אם היתה ישראלית זהו מנהג העולם לישא אשה על אשה ושיהיו לו נשים רבות אם ירצה אבל לקחת נכרית זו היא רעה רבה שתראה לעיניה נכרית גברת כמוה או יותר ממנה ודין הוא שתבכנה עליכם נשותיכם:

פסוק טו

ולא אחד עשה. אברהם שהיה אחד ואב לכל הבאים אחריו באמונתו לא עשה כמו שאתם עושים כי לא רדף אחר התאוה ולא בעל אפילו בשרה אלא כדי להשאיר זרע אלהים, כלומר שצוה אלהים יתברך להשאיר זרע כמו שאמר פרו ורבו:

ושאר רוח לו. יתרון הרוח היה לו, ולפיכך לא רדף אחר התאוה ולא בעל אלא למצות פריה ורביה, ואדוני אבי ז"ל פי' כי הם דברי העם לנביא והם דברי תמיה, אמרו לו והלא אברהם אבינו ע"ה שהיה אחד ולא עשה כן כמו שאנחנו עושים שהניח אשתו ובעל הגר שפחתו ואעפ"י ששאר רוח לו והיה נביא, והנביא הוא משיב להם:

ומה האחד מבקש זרע אלהים. כלומר כשבעל הגר לא בעל אלא כדי לבקש זרע לפי שלא היה לו זרע משרה אשתו, ואעפ"כ הוא לא בגד בשרה אשתו כי ברצונה וברשותה עשה הדבר אבל אתם תשמרו ברוחכם ולא יבגוד אחד מכם באשת נעוריו להניח ולבעול בת אל נכר, ופירוש ושאר רוח לו ענין יתרון ומעלה כמו יתר שאת ויתר עז כי כמו שיש בשרש יתר ענין השאר וענין מעלה ושבח כן יש בשרש שאר ענין השאר וענין יתרון ומעלה כלומר יתרון רוח ומעלה היה לו לאברהם:

אל יבגוד. כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח במקום אחד, ות"י הלא חד הוה אברהם יחידי וגו', והנה התשובה היתה אליהם מן הנביא כמו שהקשוהו והוכיח להם שאינם עושים כהוגן:

פסוק טז

כי שנא שלח. אם שנא אחד מכם אשתו ישלחנה, כתרגומו ארי אם את שניאת לה פטרה, כלומר טוב הוא שישלחנה בגט ותלך ותנשא לאיש אחר שיאהבנה אבל שתחזיק בה ותשנאנה בלבבך זו היא בגידה גדולה, זהו שאמר וכסה חמס על לבושו שהוא מראה שהוא אוהב אותה ודבק בה כלבושו שהוא דבק בבשרו ולא יפשיטנו כן הוא לא ירצה לשלחה ושונאה, זהו החמס שמכסה על לבושו:

פסוק יז

הוגעתם ה'. על דרך משל מדבר על לשון בני אדם כי הוא ית' לא ייעף ולא ייגע:

או איה אלהי המשפט. או אם אינו כן כי לא טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה אינו עושה בהם משפט:

פרק ג

פסוק א

הנני. אם תשאלו משפט הרשעים בעוה"ז עוד יבא זמן שתראו ואז יקרב אליכם המשפט לכלות הרשעים שבכם, וזהו יהיה אותו היום שאשלח מלאכי ופנה דרך לפני והוא מלאך ה' מן השמים כמו הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך וגו':

ופנה דרך לפני. זה יהיה קבוץ גליות שלא ימצאו בדרכם שטן ופגע רע:

ופתאום יבא אל היכלו. לפי שלא נגלה הקץ ולא נתבאר בספר דניאל אמר כי פתאום יבא שלא ידע אדם יום בואו טרם בואו שיבא, כמו שאמר כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ:

האדון. הוא מלך המשיח והוא מלאך הברית, או אמר מלאך הברית על אליהו, וכן אמר באגדה שאליהו קנא על ברית מילה שמנעה מהם מלכות אפרים, שנאמר קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל, אמר לו קנאת בשטים וכאן אתה מקנא על המילה חייך שאין ישראל עושים ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו לעשות כסא הכבוד לאליהו שנקרא מלאך הברית שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות:

הנה בא. יבא בזמנו וכן ראשון לציון הנה הנם:

פסוק ב

ומי מכלכל את יום בואו. מי יהיה סובל את יום בואו כי ביום בואו יצרפו רבים:

כי הוא כאש מצרף. טעם הוא על היום שזכר כלומר אותו היום יהיה כמו האש שמצרף הסיגים מן הכסף כן יבדלו הרשעים מן הטובים ויסופו הרשעים וישארו הצדיקים, וכן אמר בנבואת זכריה והבאתי את השלישית באש:

וכבורית מכבסים. וכמו הבורית של מכבסי הבגדים שמעברים בו הכתם מן הבגד והרשעים הם הכתם כמו שאמר נכתם עונך לפני:

פסוק ג

וישב. כמו השופט שיושב לשפוט את העם ולהבדיל החייב מן הזכאי כן יהיה אותו היום שיהיה מצרף ומטהר כסף ומעביר ממנו הסיגים והם הרשעים:

וטהר את בני לוי. והם הכהנים, ולפי שדבר עליהם בפרשה שלמעלה זכר אותם עתה בפרט:

מגישי מנחה בצדקה. מה שאין כן כהני הדור הזה כמו שאמר למעלה שהיו מקריבים בהמות בעלת מום:

פסוק ד

וערבה. זכר יהודה וירושלם כי שם בית המקדש:

פסוק ה

וקרבתי. באותו היום שזכר:

אליכם. הדור שיהיה ביום ההוא. והדורות שעברו אם לא קבלו דינם בעולם הזה יקבלו בעוה"ב:

עד. כי אני יודע הנסתרות ואעיד בהם במה שעשו:

ממהר. לשלם גמולם:

ומטי גר. ומטי משפט הגר:

פסוק ו

כי אני ה' לא שניתי. כי מה שאמרתי אפילו לזמן ארוך לא לפי שנה כן יהיה כי אני לא שניתי ודברי לא ישנו וכל העתידות שאמרתי לכם ע"י נביאי כן יהיו:

שניתי. ענין שנוי כלומר לא אשנה מדבר לדבר ומחפץ לחפץ:

ואתם בני יעקב לא כליתם. כמו שכלו שאר האומות שלא נשאר להם זכר בשמם וכלו מהיות גוי אבל אתם לא כליתם ולא תכלו כי לעולם תהיו מיוחדים בין הגוים להיות גוי אחד בארץ אע"פ שגליתם ונדחתם לכל פאה שמכם נשאר בכל מקום ומה שהרעותי לכם בעונותיכם עשיתי וכמו שאני לא אשנה גם אתם לא תכלו, ובאחרית הימי' תשובו למעלתכם ותהיו עליונים על כל גויי הארץ, וי"ת ארי אנא ה' לא אשניתי קיימי דמן עלמא וגו':

פסוק ז

למימי. הלמ"ד עם המ"ם כמו למה למרחוק למעולם אמר זמן רב עבר שלא שמרתם חוקי אתם ואבותיכם לפיכך הרעותי להם ולכם אבל מעתה שובו אלי ואשובה אליכם:

ואמרתם במה נשוב. ואם תאמרו במה נשוב אם יש בנו דבר אחר אלא מה שהוכחתנו עד הנה דבר הקרבנות ודבר הנשים והתשובה:

פסוק ח

היקבע. יש בכם דבר אחר שבעבורו ראוי להדבק בכם המארה אמר היקבע אדם אלהים:

כי אתם קובעים אותי. ואמרתם ואם תאמרו במה קבענוך, התשובה המעשר והתרומה, היקבע קובעים קבענוך, ענין גזלה ולקיחת הדבר בהכרח, וכן וקבע אם קובעיהם נפש, וי"ת הירגז גבר קדם דיינא וגו':

פסוק ט
במארה אתם נארים. מפני העבירות שזכר למעלה כמו שאמר וגם ארותיה, ועוד אתם מוסיפים עון על עון ואתם קובעים אותי ממה שתאספו שלא תתנו ממנו תרומה ומעשרות ותאמרו הוא גוזל אותנו המטר ושולח מארה בתבואה ואנחנו נתן לו התרומה והמעשרות:
הגוי כלו. יראה כי העבירות הנזכרות למעלה לא היו שוים בהם כלם אבל בדבר המעשר והתרומה היו שוים כולם לפיכך אמר הגוי כלו:

פסוק י
הביאו, **ויהי טרף בביתי**. ללוים ולכהנים העובדים לפני ומתוך כך תשובו מן העבירות הנזכרות ואם לא אפרע מכם בפורענות אחרת, אבל אם תביאו התרומה והמעשרות כראוי אמטיר עליכם ואריק לכם ברכה:
עד בלי די. פי' אדוני אבי ז"ל עד שלא יספיקו לכם כלים ואוצרות:
טרף. כתרגומו פרנוס, ות"י עד בלי די עד דתימרון מסת:

פסוק יא
וגערתי, **באוכל**. בארבה האוכל את התבואה:
ולא תשכל לכם את הגפן. הגפן לא תשכל פריה:

פסוק יב
ואשרו. ואמרו אשריכם תמורה שאתם חרפה בגוים מפני הרעב על המארה שאתם נארים:
ארץ חפץ. שתבואתה מרובה, וי"ת ארי תהון יתבין בארע בית שכינתי ועבדין בה רעותי:

פסוק יג
חזקו. שב להוכיחם על מה שהיו אומרים כי אין דין ואין דיין:
מה נדברנו. שב הפעל פעול לרוב התמדת הדבור וכן הנדברים בך:

פסוק יד
אמרתם. מבואר הוא:

פסוק טו
ועתה. ג"כ מבואר הוא:

פסוק טז
אז נדברו יראי ה'. כי המאמר ההוא הוא מאמר אנשים שלא יבינו דרכי ה' ומשפטיו וכשישמעו יראי ה' הדברים מהאנשים האלה הכופרים בהשגחת האל בתחתונים נדברו

הם איש אל רעהו ומרבים בדברים האלה ונושאים ונותנים בהם עד שימצאו בשכלם כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול:

ויקשב ה'. האל יתּ' הקשיב דבריהם ויתן להם שכרם בזה:

ויכתב ספר זכרון לפניו. דרך משל כלשון בני אדם שכותבים המלכים ספר הזכרונות כי אין שכחה לפניו יתּ' וכן מספרך אשר כתבת כל הנמצא כתוב בספר, והנה יראי ה' וחושבי שמו שאמר שמור להם עד עולם, ופי' חושבי שמו, שחושבים תמיד בדרכי ה' ובידיעת אלהותו כי שמו הוא והוא שמו, וכתב הר"א אבן עזרא ז"ל כי יראי ה' הם הצדיקים, וחושבי שמו הם חכמי לב יודע סוד ה' הנכבד והנורא:

פסוק יז

והיו לי. יראי הדור הזה שיהיו בתחיית המתים ויראי הדור ההוא ג"כ:

ליום אשר אני עושה. ליום המשפט שאני עושה דין ברשעים הם יהיו לי סגולה:

וחמלתי עליהם. שלא ישיגם הרעה המכלה הרשעים:

העובד אותו. האב חומל על כל בניו כמו שאמר כרחם אב על בנים אבל יותר חומל על העובד אותו:

פסוק יח

ושבתם. אז יבחן מה בין צדיק לרשע ולא יאמרו עוד כל עושי רע טוב בעיני ה' שוא עבוד אלהים:

פסוק יט

כי הנה. יום המשפט המשיל אותו לאש בוערת כמו שאמר למעלה כי הוא כאש מצרף:

קש. כמו יבש יהיו שיכלו מהרה:

ולהט. כמו ותלהט מוסדי הרים:

שרש וענף. כתרגומו בר ובר בר כי הבן הראשון כמו שרש והנולד ממנו כמו ענף:

פסוק כ

וזרחה לכם יראי שמי. הנה הרשעים יכלה היום הבא וליראי ה' יזרח אותו היום שמש צדקה כלומר שינצלו מכל רע וישמחו בלב טוב, וטעם בכנפיה, כי השמש יפרוש אורו על הארץ וכמו כנפים פרושות זריחתו, וכן אמר כשחר פרוש על ההרים:

ויצאתם ופשתם. בכל אשר תצאו תפרו ותרבו כעגלי מרבק שגדלים בשומן ובשר:

ופשתם. ענין רבוי, וכן כי תפושו כעגלה דשה ופשו פרשיו, והוא בשקל וקמתם אלא שזה בחירק והיה ראוי בתשלומו ויפישתם בשקל וירישתם אותם בחירק ובנפול עי"ן הפעל הוטלה תנועתה על פ"א הפעל ומרבק הוא מקום שמכניסין שם העגלים לפטמם

ור"ל פירשן הפסוק כמשמעו על השמש שאמרו רז"ל אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה שנא' וזרחה להם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ורשעים נדונים בה שנא' הנה יום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש:

פסוק כא

ועסותם. ענין הדריסה והכתישה ומזה נקרא עסיס המשקה היוצא ע"י כתישה וסחיטה אמר בזמן הזה הרשעים מושלים בכם אבל בזמן ההוא תרמסו אותם תחת כפות רגליכם ואע"פ שאמר כי היום הבא ילהט אותם לא יהיה ביום אחד כליונם אלא הולכים וכלים ויהיו כלים לזמן מועט וכל זמן שיהיו קיימים יהיו מרמס רגלי הצדיקים:

ביום אשר אני עושה. ביום המשפט שאני שופטם לכליון ואמר אפר דרך משל לפי שהיום הבא ישרוף אותם:

פסוק כב

זכרו תורת משה עבדי. אמר עד שלא יבא יום המשפט זכרו בכל דור ודור תורת משה עבדי לעשות ככל הכתוב בה:

אשר צויתי אותו בחורב. כמו שצויתיו בחורב לא כדברי האומרי' כי לזמן נתנה כמשמע' ובא המפרש ופירשה רוחנית וזה הפסוק תשובה להם:

פסוק כג

הנה אנכי שולח לכם. אע"פ שאני מזהירכם על תורת משה בכל דור ודור אעפ"כ לטובתכם אשלח לכם את אליהו הנביא והטעם שישיב נשמתו שעלתה לשמים אל גוף נברא כגופו הראשון כי גופו הראשון שב אל הארץ בעלותו כל יסוד אל יסודו ואחר שיחיה אותו בגוף ישלחנו לישראל לפני יום המשפט והוא יום השם הגדול והנורא והוא יזהיר האבות והבנים יחדיו לשוב בכל לב אל השם והשבים ינצלו מיום המשפט וזהו שאמר:

פסוק כד

והשיב לב אבות על בנים. כמו עם בנים. וכן.

לב בנים על אבותם. כמו עם אבותם כלומר האבות והבנים יחדיו:

פן אבא והכתי. לפיכך יזהיר הוא כדי שיהיו בעלי תשובה ליום הבא כדי שלא יכה הארץ כלה ותהיה חרם אשר לא יזהרו בהזהרתו יכלו ויסופו במדבר העמים או ליום המשפט בארץ ישראל, והנזהרים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד: